

Agnieszka Gutkowska*

Nadzór prewencyjny. Wybrane aspekty orzekania i stosowania wolnościowego środka postpenalnego**

1. ŚRODKI POSTPENALNE – CHARAKTERYSTYKA OGÓLNA

Ustawa z 22.11.2013 r. o postępowaniu wobec osób z zaburzeniami psychicznymi stwarzających zagrożenie życia, zdrowia lub wolności seksualnej innych osób obowiązuje od 22.01.2014 r.¹ Tempo pracy nad nią, a także okoliczności jej uchwalenia były dość specyficzne. Pierwszy projekt wpłynął do Sejmu 17.07.2013 r., a już po czterech miesiącach, tj. 25.11.2013 r. ustawę przekazano do podpisu prezydentowi. Celem opracowywanych naprędce regulacji było stworzenie podstawy prawnej do bezterminowego przedłużenia izolacji kilku, szczególnie niebezpiecznym sprawcom, którym orzeczoną karę śmierci zamieniono, na podstawie art. 5 ust. 2 ustawy z 7.12.1989 r. o amnestii², na karę 25 lat pozbawienia wolności³. Czas naglił, bowiem na początku 2014 r. kara tych osób dobiegała końca, a pozostały obawy, że nadal stwarzają bardzo poważne zagrożenie dla bezpieczeństwa innych osób.

Zgodnie z przesłankami określonymi w ostatecznym brzmieniu art. 1 ustawy jej zakresem podmiotowym objęte są osoby odbywające prawomocnie orzeczoną karę pozbawienia wolności lub karę 25 lat pozbawienia wolności, wykonywaną w systemie terapeutycznym, u których w trakcie postępowania wykonawczego występowały zaburzenia psychiczne w postaci upośledzenia umysłowego, zaburzenia osobowości lub zaburzenia preferencji seksualnych o takim charakterze lub nasileniu, że zachodzi co najmniej wysokie prawdopodobieństwo popełnienia czynu zabronionego z użyciem przemocy lub groźbą jej użycia przeciwko życiu, zdrowiu lub wolności seksualnej, zagrożonego karą pozbawienia wolności, której górna granica wynosi co najmniej 10 lat.

* Dr Agnieszka Gutkowska jest adiunktem w Zakładzie Kryminologii, Wydział Prawa i Administracji Uniwersytetu Warszawskiego, Polska, ORCID: 0000-0002-6560-7538, e-mail: a.gutkowska@wpia.uw.edu.pl

** Data zgłoszenia tekstu przez autorkę: 17.12.2020 r.; data przyjęcia tekstu przez redakcję do publikacji: 1.03.2021 r.

¹ Tekst jedn.: Dz.U. z 2020 r. poz. 1346 – dalej ustawa o KOZZD lub ustawa.

² Dz.U. z 1989 r. Nr 64, poz. 390.

³ W związku z tym, że w obowiązującym wówczas Kodeksie karnym nie było kary dożywotniego pozbawienia wolności, która została przywrócona dopiero ustawą z 12.07.1995 r. o zmianie Kodeksu karnego, Kodeksu karnego wykonawczego oraz o podwyższeniu dolnych oraz górnych granic grzywien i nawiązek w prawie karnym (Dz.U. z 1995 r. Nr 95, poz. 475).

W zależności od stopnia tego prawdopodobieństwa ustawa o KOZZD w art. 14 ust. 2 i 3 przewiduje dwa rodzaje środków postpenalnych. Jeżeli sąd uzna, że prawdopodobieństwo to jest wysokie, to orzeka środek o charakterze wolnościowym, tj. nadzór prewencyjny, jeśli zaś bardzo wysokie, wówczas umieszcza się osobę stwarzającą zagrożenie w Krajowym Ośrodku Zapobiegania Zachowaniom Dysocjalnym (dalej KOZZD lub Ośrodek) w Gostyninie.

Od 1.07.2015 r. ustawa ma zastosowanie wobec osób spełniających przesłanki z art. 1 ustawy jednak jeśli zostały one skazane za czyn popełniony przed tą datą. Warto przypomnieć, że 1.07.2015 r. weszła w życie nowelizacja Kodeksu karnego⁴, znacząco zmieniająca m.in. koncepcję środków zabezpieczających⁵. Jak się wydaje ustawodawca uznał, że znowelizowane środki zabezpieczające są już w stanie odpowiednio zrealizować funkcję przewidzianą dla wprowadzonych doraźnie środków postpenalnych (tj. zabezpieczenie społeczeństwa przed osobami, które ze względu na określone zaburzenia psychiczne stwarzają ryzyko popełnienia czynu zabronionego godzącego w życie, zdrowie lub wolność seksualną), co znalazło swoje odzwierciedlenie w art. 3a ustawy. Nie oznacza to jednak, że ze względu na ograniczenie czasowe⁶, zawarte w art. 3a ustawy, należy bagatelizować znaczenie środków postpenalnych czy pomijać je w naukowych analizach. Zakładając bowiem, czysto hipotetycznie i optymistycznie, że wszyscy sprawcy, spełniający przesłanki dopuszczalności zastosowania środków postpenalnych, którzy popełnili przestępstwo przed 1.07.2015 r. odbywają już karę pozbawienia wolności, i to od 2015 r., nietrudno wyliczyć, iż sądy będą mogły orzekać środki postpenalne jeszcze nawet przez 20 lat⁷.

Zarówno z dotychczasowych statystyk (zdecydowanie częściej sądy orzekają nadzór prewencyjny niż umieszczenie w KOZZD⁸), jak i z założeń ustawodawcy (KOZZD początkowo przewidziany był zaledwie na 10, docelowo zaś maksymalnie na 60 osób⁹) można wnioskować, że to wolnościowy środek postpenalny jest tym, który pełnić powinien podstawową rolę we wspieraniu bezpiecznego funkcjonowania osób z zaburzeniami psychicznymi stwarzających zagrożenie w społeczeństwie. Tymczasem to nie on jest przedmiotem zainteresowań doktryny, praktyków czy mediów. Można to zrozumieć, bowiem kontrowersje towarzyszące funkcjonowaniu Krajowego Ośrodka Zapobiegania Zachowaniom Dysocjalnym w Gostyninie są niekiedy wstrząsające, a zarzuty dotyczące nieprawidłowości zarówno gdy chodzi

⁴ Ustawa z 6.06.1997 r. – Kodeks karny (tekst jedn.: Dz.U. z 2020 r. poz. 1444) – dalej k.k.

⁵ Np. T. Szymanowski, *Nowelizacja kodeksu karnego w 2015 r.*, „Przegląd Więziennictwa Polskiego” 2015/87, s. 22–27; M. Niewiadomska-Krawczyk, *Ewolucja środków zabezpieczających w polskim prawie karnym* [w:] *Nowa Kodyfikacja Prawa*, t. L, Wrocław 2018, s. 58–65.

⁶ Jako „epizodyczna” ustawa o KOZZD została określona np. w: F. Jędras, K. Grabarczyk, *Przesłanki orzekania izolacji postpenalnej. Rozważania na temat orzecznictwa sądów powszechnych i Sądu Najwyższego*, „Acta Universitatis Lodzianensis. Folia Iuridica” 2019/86, s. 45.

⁷ Według danych Służby Więziennej na dzień 31.12.2019 r. we wszystkich oddziałach terapeutycznych dla skazanych z niepsychotycznymi zaburzeniami psychicznymi lub upośledzonych umysłowo funkcjonujących w jednostkach penitencjarnych przebywało 1638 skazanych. Należy jednak pamiętać, że przesłanki z ustawy spełniać będzie także osoba, która trafi do systemu terapeutycznego nawet na krótko przed końcem kary, <https://www.rpo.gov.pl/sites/default/files/Informacja%20SW%2C%202017.03.2020.pdf> (dostęp: 28.10.2020 r.).

⁸ <https://www.rpo.gov.pl/sites/default/files/Informacja%20SW%2C%202017.03.2020.pdf> (dostęp: 28.10.2020 r.).

⁹ Aktualnie (stan na 23.03.2021 r.) w KOZZD przebywa 91 osób. W dniu 5.03.2021 r. Minister Zdrowia wydał Zarządzenie zmieniające zarządzenie w sprawie nadania statutu Krajowemu Ośrodkowi Zapobiegania Zachowaniom Dysocjalnym (Dz.Urz. Ministra Zdrowia, poz. 18), na mocy którego w statucie KOZZD wprowadzono możliwość tworzenia oddziałów zamiejscowych (§ 2 ust. 3) oraz powołano Oddział Zamiejscowy I (§ 8 pkt 14). W konsekwencji tych zmian utworzono filię KOZZD w Regionalnym Ośrodku Psychiatrii Sądowej w Starogardzie Gdańskim, do której z Gostynina przeniesiono już dwie osoby.

o uregulowania prawne, jak i praktykę bardzo poważne¹⁰. Nie oznacza to jednak, że nie należy gromadzić i analizować danych dotyczących funkcjonowania nadzoru prewencyjnego w poszukiwaniu optymalnego modelu tego, w założeniach podstawowego, środka postpenalnego. Poniższa praca jest próbą choćby częściowego wypełnienia luki, jaka powstała w tym zakresie.

Przedstawione w niniejszym artykule dane zostały zebrane i przeanalizowane w ramach badań prowadzonych przez autorkę tej publikacji wraz z Joanną Klimczak, Pauliną Sidor oraz Justyną Włodarczyk-Madejską w okresie od maja do września 2019 r. w Instytucie Wymiaru Sprawiedliwości (IWS) i opublikowane w przywołanej tu monografii pt. „Gdy kara nie wystarcza... O Praktyce stosowania wybranych rozwiązań prawnych wobec sprawców z zaburzeniami psychicznymi stwarzających zagrożenie dla społeczeństwa”¹¹. Badania te objęły 114 spraw, w których sądy rozpatrywały wniosek dyrektora zakładu karnego (dalej ZK) o uznanie danej osoby za osobę stwarzającą zagrożenie i zastosowanie środków z ustawy o KOZZD, prawomocnie zakończonych w latach 2014–2018. Dane te w zakresie, w jakim zostaną one przedstawione w tym artykule, tj. odnośnie do spraw, w których sądy orzekły nadzór prewencyjny nie były dotąd analizowane i publikowane. Wśród 114 spraw objętych badaniem nadzór prewencyjny został w I instancji orzeczony w 55 przypadkach i, co do zasady, do tej próby będą się odnosić zaprezentowane poniżej wartości¹². Dla ścisłości należy jednak wskazać, że środek ten został prawomocnie orzeczony w 58 spośród analizowanych spraw. W jednym przypadku bowiem sąd apelacyjny złagodził zastosowany w pierwszej instancji środek z umieszczenia w KOZZD na nadzór prewencyjny, natomiast w 4 przypadkach sądy orzekające w II instancji zrobiły odwrotnie, zmieniając nadzór prewencyjny na izolacyjny środek postpenalny.

Niekiedy w celu pokazania różnic i podobieństw między sprawami, w których zastosowano wolnościowy i izolacyjny środek postpenalny albo wniosek o ich zastosowanie został oddalony, zostaną także przedstawione dane dotyczące pozostałych 69 spraw, w których sądy I instancji orzekły o umieszczeniu w KOZZD (44 sprawy) albo o oddaleniu wniosku dyrektora zakładu karnego (15 spraw).

¹⁰ Bardzo obszerne informacje na ten temat zawierają raporty przedstawicieli Krajowego Mechanizmu Prewencji Tortur z wizytacji Krajowego Ośrodka Zapobiegania Zachowaniom Dyssocjalnym w Gostyninie z 25.02.2014 r. (KMP.574.16.2014.WS), <https://bip.brpo.gov.pl/sites/default/files/%2FWyciąg%20-%20KOZZD%20Gostynin%202014.pdf> (dostęp: 28.10.2020 r.); z 9.12.2015 r. (KMP.574.16.2014.MK), <https://bip.brpo.gov.pl/sites/default/files/%2FWyciąg%20-%20KOZZD%202015.pdf> (dostęp: 28.10.2020 r.) oraz z 5.04.2019 r. (KMP.574.1.2019.JZ), <https://bip.brpo.gov.pl/sites/default/files/%2FWyciąg%20-%20KOZZD%20Gostynin%202019.pdf> (dostęp: 28.10.2020 r.). Wiele danych znajduje się także w artykułach naukowych: np. M. Płatek, *Kreowanie „groźnych, niebezpiecznych i złych”*, „Archiwum Kryminologii” 2019/1, t. XLI, *passim*; E. Dawidziuk, *Izolacja od społeczeństwa po odbyciu w pełni kary pozbawienia wolności*, „Archiwum Kryminologii” 2019/1, t. XLI, *passim*; J.K. Gierowski, L.K. Paprzycki, *Kontrowersje związane z ustawą z dnia 22 listopada 2013 r. o postępowaniu wobec osób z zaburzeniami psychicznymi stwarzających zagrożenie życia, zdrowia lub wolności seksualnej innych osób – perspektywa prawna i psychologiczno-psychiatryczna*, „Palestra” 2014/9, *passim*.

¹¹ A. Gutkowska, J. Klimczak, P. Sidor, J. Włodarczyk-Madejska, *Gdy kara nie wystarcza... O Praktyce stosowania wybranych rozwiązań prawnych wobec sprawców z zaburzeniami psychicznymi stwarzających zagrożenie dla społeczeństwa*, Warszawa 2020. Książka jest poprawioną i uzupełnioną wersją raportu z badania, opublikowaną na stronie IWS, https://iws.gov.pl/wp-content/uploads/2020/05/2020_Analiza-Agutkowska-Stosowanie-ustawy-o-postepowaniu.pdf (dostęp: 20.10.2020 r.).

¹² Jak wynika z danych Służby Więziennej w analizowanym okresie, sądy orzekły nadzór prewencyjny w 89 sprawach, <https://www.rpo.gov.pl/sites/default/files/Informacja%20S%20W%20C%202017.03.2020.pdf> (dostęp: 14.10.2020 r.). Tym samym odsetek omówionych w tym artykule spraw do ogółu rozpoznanych wyniósł niemal 62%.

Należy też wyjaśnić, że jeśli w artykule zostaną przywołane dane z badań, wykorzystane już we wcześniejszej publikacji, to będą one określane jako „badania IWS z 2019 r.”, a także opatrzone odpowiednim przypisem.

2. NADZÓR PREWENCYJNY – ASPEKTY MATERIALNE

Celem nadzoru prewencyjnego, zgodnie z art. 22 ustawy o KOZZD, jest „ograniczenie zagrożenia życia, zdrowia lub wolności seksualnej innych osób ze strony osoby stwarzającej zagrożenie, która nie została umieszczona w Ośrodku”. Celem tego środka nie jest więc, jak w przypadku umieszczenia w KOZZD (art. 25 ustawy) „poprawa stanu zdrowia i zachowania osoby stwarzającej zagrożenie w stopniu umożliwiającym funkcjonowanie w społeczeństwie w sposób niestwarzający zagrożenia życia, zdrowia lub wolności seksualnej innych osób” poprzez objęcie odpowiednim postępowaniem terapeutycznym. Także z uzasadnienia do projektu ustawy wynika, że nadzór prewencyjny w swoich założeniach służyć miał „umożliwieniu efektywnego monitorowania zachowania tych spośród sprawców, którzy po odbyciu kary będą przebywać na wolności”¹³. Ustawodawca już u podstaw tworzenia systemu środków postpenalnych zupełnie pominął więc aspekt wsparcia czy terapii osób objętych nadzorem prewencyjnym, koncentrując się jedynie na monitorowaniu ich funkcjonowania w społeczeństwie. Kwestia oddziaływań terapeutycznych była istotna, ale jedynie wobec sprawców przebywających w izolacji. Celem tych oddziaływań wobec osób umieszczonych w Ośrodku, zgodnie z treścią uzasadnienia, ma być „umożliwienie tym sprawcom, w wyniku odbytej terapii, readaptacji do społeczeństwa i funkcjonowania w nim zgodnie z zasadami współżycia społecznego”¹⁴. Trudno doszukać się logiki w koncepcji pozbawienia wsparcia tych, którzy w społeczeństwie już funkcjonują, a co do których biegli, a w konsekwencji sąd, są przekonani, że ze względu na stwierdzone u nich zaburzenia psychiczne mogą mieć poważne trudności z tym, aby nie popełnić ponownie czynu zabronionego, i skoncentrowania wszelkich wysiłków terapeutycznych jedynie na tych, którzy od społeczeństwa będą jeszcze odseparowani¹⁵.

Efektom przyjętych, opisanych wyżej, założeń jest zakres tego środka. Zgodnie bowiem z brzmieniem ustawy wyróżnić można dwie formy nadzoru prewencyjnego – wariant „podstawowy” oraz wariant rozbudowany, tj. „terapeutyczny”. W ramach obu sąd obligatoryjnie nakłada na uczestnika obowiązek każdorazowego informowania komendanta policji sprawującego nadzór o zmianie miejsca stałego pobytu, miejsca zatrudnienia, imienia lub nazwiska. Dodatkowo, jeśli komendant policji tego zażąda, wówczas uczestnik zobowiązany jest również do udzielania informacji o miejscu aktualnego i zamierzonego pobytu oraz o terminach i miejscach wyjazdów. Wariant podstawowy nadzoru stanie się wariantem „terapeutycznym” tylko wówczas, gdy sąd nałoży na osobę stwarzającą zagrożenie obowiązek poddania się odpowiedniemu postępowaniu terapeutycznemu. Zgodnie z art. 16 ustawy

¹³ Uzasadnienie do rządowego projektu ustawy o postępowaniu wobec osób z zaburzeniami psychicznymi stwarzających zagrożenie życia, zdrowia lub wolności seksualnej innych osób, druk nr 1577, <http://www.sejm.gov.pl/Sejm7.nsf/druk.xsp?nr=1577> (dostęp: 8.10.2020 r.).

¹⁴ Uzasadnienie do rządowego projektu...

¹⁵ Por. M. Bocheński, *Populizm penalny w polskim wydaniu – rzecz o kryminologicznej problematyce ustawy o postępowaniu wobec osób stwarzających zagrożenie*, „Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych” 2015/1, rok XIX, s. 135.

o KOZZD orzeczenie w tym zakresie jest fakultatywne. Ustawa nie wskazuje nawet przykładowego katalogu okoliczności, które uzasadniałyby orzeczenie przez sąd terapii w ramach nadzoru prewencyjnego.

Podstawowym podmiotem, realizującym zadania wynikające z nadzoru prewencyjnego jest komendant powiatowy (miejski albo rejonowy) policji, na obszarze właściwości którego osoba stwarzająca zagrożenie ma miejsce stałego pobytu. Zgodnie z art. 23 ustawy policja, aby zapewnić realizację celu dla którego wprowadzono nadzór prewencyjny, a więc aby ograniczać zagrożenie życia, zdrowia lub wolności seksualnej innych osób, ma prawo prowadzić czynności operacyjno-rozpoznawcze dotyczące osoby stwarzającej zagrożenie, wobec której zastosowano nadzór prewencyjny. Przyznano jej też uprawnienie do weryfikowania, gromadzenia oraz przetwarzania informacji uzyskanych w wyniku czynności operacyjno-rozpoznawczych, a także informacji, które uzyska od osoby objętej nadzorem. Uprawnienie do prowadzenia tych czynności wynika *ex lege* z art. 23 ust. 1 ustawy o KOZZD i nie wymaga żadnej dodatkowej zgody. Aktywność sądu jest natomiast niezbędna do zarządzania kontroli operacyjnej. Uprawnienie do złożenia wniosku w tej sprawie przysługuje komendantowi wojewódzkiemu policji, po uprzednim uzyskaniu pisemnej zgody prokuratora okręgowego właściwego ze względu na siedzibę komendy wojewódzkiej policji. Z takim wnioskiem komendant może się zwrócić do sądu w dwóch sytuacjach – po pierwsze, gdy występują trudności w zweryfikowaniu powyższych informacji dotyczących osoby stwarzającej zagrożenie, a po drugie – kiedy zachodzi uzasadniona obawa, że osoba, wobec której zastosowano nadzór prewencyjny, czyni przygotowania do popełnienia przestępstwa przeciwko życiu i zdrowiu, zagrożonego karą pozbawienia wolności, której górna granica wynosi co najmniej 5 lat lub przestępstwa przeciwko wolności seksualnej i obyczajności. Sam wzrost stopnia prawdopodobieństwa popełnienia czynu nie jest jednak przesłanką do zarządzania kontroli operacyjnej¹⁶. Ustawa ogranicza czas trwania kontroli operacyjnej do trzech miesięcy, jednak przewiduje możliwość jednorazowego, przedłużenia na okres nie dłuższy niż kolejne 3 miesiące, jeśli nie ustały przyczyny jej zarządzania. Ustawa wprost przyznaje kompetencje do złożenia wniosku w tej sprawie nie tylko komendantowi wojewódzkiemu policji, ale także Komendantowi Głównemu Policji, przy czym wcześniej muszą oni uzyskać pisemną zgodę prokuratora okręgowego właściwego ze względu na siedzibę komendy wojewódzkiej policji. Kontrola operacyjna może zostać zarządzona ponownie, jeśli wystąpią okoliczności określone w art. 21 ust. 2 ustawy o KOZZD.

Zarówno brzmienie art. 22 ustawy, jak i zakres obowiązków nakładanych zarówno na osoby objęte nadzorem, jak i na organy policji jasno wskazuje, że ustawodawca położył zdecydowanie większy nacisk na zapewnienie bezpieczeństwa innym osobom niż na wspieranie osób stwarzających zagrożenie. W tym kontekście słuszne wydaje się zatem określenie nadzoru prewencyjnego jako „zespołu czynności służbowych, w tym także operacyjno-rozpoznawczych, podejmowanych przez Policję w sposób jawny lub niejawny wobec osoby stwarzającej zagrożenie w celu ograniczenia zagrożenia życia, zdrowia i wolności seksualnej innych osób ze strony tej osoby”¹⁷, przy zupełnym pominięciu aspektów terapeutycznych tej instytucji.

¹⁶ A. Gutkowska, J. Klimczak, P. Sidor, J. Włodarczyk-Madejska, *Gdy kara...*, s. 29.

¹⁷ Cyt. za: J. Browarska, R. Wojtuszek, *Nadzór prewencyjny, cz.1 (nr 112/07.2014)*, <https://gazeta.policja.pl/997/informacje/101780,Nadzor-prewencyjny-cz-1-nr-112072014.html> (dostęp: 8.11.2020 r.).

Jak wynika z badań prowadzonych w ramach Instytutu Wymiaru Sprawiedliwości w 2016 r. (badania Anny Więcek-Durańskiej¹⁸) oraz w 2019 r. (badania A. Gutkowskiej, J. Klimczak, P. Sidor oraz J. Włodarczyk-Madejskiej), choć nie ma takiego obowiązku, to jednak sądy, co do zasady, orzekając nadzór prewencyjny nakładają na uczestnika również obowiązek terapii. Zgodnie z danymi A. Więcek-Durańskiej sądy orzekły terapię we wszystkich 22 sprawach, zaś w badaniach z 2019 r. jedynie w dwóch z 55 spraw nie było takiego obowiązku. We wszystkich przypadkach, gdy sąd orzekł obowiązek terapii wskazywał jednocześnie konkretny podmiot leczniczy, w którym terapia ta miała się odbywać. Ponadto A. Więcek-Durańska podaje, że 9 sprawców skierowano na terapię dla sprawców przestępstw seksualnych, na 2 sąd nałożył obowiązek leczenia uzależnienia od alkoholu, zaś wobec kolejnych dwóch – obowiązek podjęcia leczenia psychiatrycznego, zaś 2 osoby zostały skierowane zarówno na terapię dla osób uzależnionych od alkoholu, jak i na leczenie psychiatryczne. W 6 przypadkach sąd nie wskazał jakiego typu powinno to być leczenie lub uczynił lakoniczną wzmiankę, że ma ona odpowiadać zaburzeniom uczestnika¹⁹.

Z kolei zgodnie z danymi zebranymi w ramach analizy Instytutu Wymiaru Sprawiedliwości z 2019 r. przeanalizowanymi na potrzeby tej publikacji, 13 osób zostało zobowiązanych do podjęcia leczenia psychiatrycznego (w tym wobec jednej z osób sąd orzekł obowiązek całkowitej abstynencji od alkoholu), 12 zostało skierowanych na terapię zaburzeń seksualnych, a 4 na terapię uzależnień (w tym wobec jednej z osób sąd orzekł obowiązek całkowitej abstynencji od alkoholu). Na wszystkie trzy terapie sąd skierował 2 osoby, przy czym wobec jednej orzekł dodatkowo obowiązek całkowitej abstynencji od alkoholu. Cztery osoby zostały zobowiązane jednocześnie do leczenia zaburzeń psychicznych oraz preferencji seksualnych, a kolejne 4 – do leczenia zaburzeń psychicznych oraz uzależnienia od alkoholu. Z kolei jednoczesnej terapii zaburzeń preferencji seksualnych oraz uzależnienia miało się poddać 7 osób (w tym wobec jednej z osób sąd orzekł obowiązek całkowitej abstynencji od alkoholu). Wobec jednej osoby sąd orzekł terapię psychologiczną, a wobec kolejnej „obowiązek poddania się postępowaniu terapeutycznemu w postaci farmakoterapii seksuologicznej oraz terapii psychologicznej i farmakoterapii psychiatrycznej”, natomiast wobec jeszcze innej „specjalistycznemu postępowaniu terapeutycznemu na wolności, w warunkach ambulatoryjnych obejmującemu leczenie seksuologiczne i psychologiczne (farmakoterapia i psychoterapia)”. W tych trzech przypadkach wskazano placówkę, jednak bez doprecyzowania, o jaki rodzaj terapii chodzi²⁰.

¹⁸ A. Więcek-Durańska, *Praktyka orzecznicza wykonywania nadzoru prewencyjnego oraz umieszczenia w Krajowym Ośrodku Zapobiegania Zachowaniom Dysocjalnym*, „Prawo w Działaniu” 2017/30, s. 139–172.

¹⁹ A. Więcek-Durańska, *Praktyka...*, s. 166–167.

²⁰ Analizując zagadnienie funkcjonowania na wolności osób, które popełniły przestępstwa seksualne z perspektywy porównawczej można dostrzec, że zasadą jest współlistnienie środków mających na celu kontrolowanie danej osoby oraz jej terapeutyzowanie. Ciekawie na ten temat np.: A. Morawska, *Strategie postępowania ze sprawcami przestępstw seksualnych wobec dzieci na przykładzie wybranych krajów*, „Dziecko krzywdzone. Teoria, badania, praktyka” 2004/7, *passim*. Interesujący przykład australijskich rozwiązań podaje D. Wójcik, *Stosowanie w postępowaniu karnym narzędzi diagnostyczno-prognostycznych służących oszacowaniu ryzyka powrotności do przestępstwa*, „Prawo w Działaniu” 2013/16, s. 63.

Tabela 1	
Terapia orzeczona w ramach nadzoru prewencyjnego (N = 55)	
	N
Leczenie psychiatryczne	25
Leczenie seksuologiczne	26
Terapia uzależnień	17
Przymusowa abstynencja od alkoholu	4
Brak terapii	3
Odsetki nie sumują się do 100 – możliwy wybór wielokrotny.	

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania aktowego.

Sądy w swoich uzasadnieniach wskazywały przede wszystkim na wyrażony w art. 15 ustawy cel nadzoru prewencyjnego, tj. zapewnienie bezpieczeństwa w społeczeństwie: „nadzór prewencyjny będzie stanowił dodatkowy bodziec powstrzymujący uczestnika od podejmowania działań zwiększających ryzyko popełnienia przestępstwa. Bowiem w ramach tego rodzaju nadzoru funkcjonariusze Policji będą mogli względem uczestnika stosować wzmożone mechanizmy kontroli operacyjnej, zapobiegać ewentualnym skłonnościom uczestnika do popełnienia kolejnych przestępstw. Dzięki temu możliwe będzie skuteczne uchwycenie momentu, gdy dochodziłoby do potencjalnego zagrożenia. Uczestnik, w ocenie Sądu, może funkcjonować w otoczeniu społecznym pod warunkiem stosowania adekwatnych środków“. Mając jednak na uwadze, że w niemal wszystkich przypadkach sądy orzekały nadzór prewencyjny w wersji terapeutycznej, a nie w wersji podstawowej, uzasadniony wydaje się wniosek, iż, inaczej niż ustawodawca, to w terapiach sądy dostrzegały istotny czynnik zmniejszający potencjalne ryzyko ze strony uczestnika: „Przy systematycznym i specjalistycznym leczeniu farmakologicznym oraz bezpośrednim nadzorem i oddziaływaniach terapeutycznych może nastąpić zmniejszenie prawdopodobieństwa popełnienia czynu“. Sądy zwracały też niekiedy uwagę, że poprzez środki dostępne w ramach nadzoru prewencyjnego następuje możliwość kontroli nie tylko zachowania uczestnika, ale także jego udziału w terapii, która z kolei jest niezbędna dla prawidłowego funkcjonowania danej osoby w społeczeństwie i daje szansę na uniknięcie konieczności umieszczenia uczestnika w ośrodku.

Jednocześnie w wielu orzeczeniach widoczna jest dbałość sądu o to, aby ingerencja w wolność uczestnika, wynikająca z zastosowanego środka postpenalnego, nie była zbyt daleko idąca. Jak słusznie zauważył jeden z sądów: „celem ustawy jest zapobieganie popełnianiu przez osoby opuszczające zakład karny przestępstw najwyższej wagi, nie zaś ogólna prewencja przeciwko powrotowi na drogę przestępczą“. Inny zaś podkreślał, że: „Sąd nie może kierować się potrzebą wyłącznie prewencji, musi ważyć wszystkie okoliczności występujące w sprawie, w tym baczyc by nie doszło do niezasadnej – pozbawionej podstaw ingerencji w prawo wolności uczestnika“. W ocenie sądu to właśnie prawidłowo realizowany nadzór prewencyjny wraz z poddaniem się przez uczestnika terapii są adekwatnymi środkami, które choć ograniczają w pewnym stopniu wolność uczestnika, to z punktu widzenia społecznego są konieczne. W jeszcze innym orzeczeniu nadzór prewencyjny został przez

sąd uznany z jednej strony za bardzo mocny czynnik motywujący uczestnika do leczenia i utrzymywania rozpoczętego poprawnego trybu życia, z drugiej zaś strony – za taki środek, który „nie ogranicza nadmiernie wolności i swobód obywatelskich uczestnika. Może on w dalszym ciągu przebywać na wolności, uczyć się i pracować, być w związku z kobietą, spędzać czas według swojego uznania i wyboru. Szkoła i pracodawca nie mają wiedzy o nałożonym nadzorze. Nadzór nie wpływa także na możliwość ukończenia przez uczestnika kursu prawa jazdy. Wreszcie nadzór nie ma charakteru ostatecznego i może zostać uchylony po spełnieniu przez uczestnika przesłanek z art. 24 ust. 1 ustawy“.

Sądy uzasadniając zastosowanie nadzoru prewencyjnego często zwracały też uwagę na to, że dla możliwości zastosowania tego środka postpenalnego nie jest bez znaczenia fakt, na ile realna jest możliwość efektywnego poddania się przez uczestnika postępowaniu terapeutycznemu na wolności. Co prawda, w analizowanych sprawach żaden z sądów nie stwierdził, że brak takiej możliwości na wolności uniemożliwia zastosowanie łagodniejszego ze środków postpenalnych, jednak rozważania z tego zakresu nie są jedynie teoretyczne. Warto przywołać orzeczenie, w którym – bardzo słusznie – sąd, mając świadomość trudności z dostępem do terapii na wolności, wprost przyznał, że „owe trudności (w zorganizowaniu kompleksowej terapii w warunkach ambulatoryjnych – dop. A.G.) związane z niewydolnością systemu związanego z wdrożeniem ustawy z dnia 22.11.2013 r. nie mogą stanowić przesłanki przemawiającej za ustaleniem bardzo wysokiego prawdopodobieństwa popełnienia przestępstwa. Sąd do przyjęcia założenia o możliwości skutecznej terapii uczestnika w warunkach ambulatoryjnych został przekonany ustną opinią biegłych, złożoną na rozprawie w dniu (...). Wniosek ten jest odmienny od wniosków biegłego ds. terapii uzależnień. Biegła akcentowała trudności natury systemowej (organizacyjnej), co jak wskazano, zdaniem Sądu, nie może obciążać uczestnika“. Zebrane dotąd dane nie pozwalają jednak na wskazanie, czy ww. stanowisko sądu dotyczące konsekwencji systemowych braków w zakresie terapii dla sprawców podlegających pod reżim ustawy o KOZZD jest regułą, czy raczej wyjątkiem. Aspekt ten z pewnością warty jest pogłębionej analizy.

3. NADZÓR PREWENCYJNY – ASPEKTY PROCEDURALNE

Zgodnie z art. 9 ustawy o KOZZD dyrektor ZK, w którym kończy odbywać karę skazany jest jedynym podmiotem uprawnionym (i jednocześnie zobligowanym) do zainicjowania postępowania w sprawie o zastosowanie środków postpenalnych. Powinien on wystąpić do sądu z odpowiednim wnioskiem, jeśli z wydanej w trakcie postępowania wykonawczego opinii psychiatrycznej i psychologicznej o stanie zdrowia wynika, że skazany spełnia przesłanki określone w art. 1 pkt 2 i 3 ustawy.

Do wniosku dyrektor powinien dołączyć opinię oraz informację o wynikach dotychczas stosowanych programów terapeutycznych i postępach w resocjalizacji. Jak wynika z badań IWS z 2019 r., niemal we wszystkich analizowanych przypadkach do wniosku dyrektora dołączone były zarówno opinia psychologa, jak i psychiatry, choć ustawa w swoim literalnym brzmieniu wymaga jednej opinii. Ustawa

statuuje wymóg, aby opinia sporządzona była w postępowaniu wykonawczym, choć nie musi być ona sporządzona specjalnie na potrzebę wystąpienia do sądu z wnioskiem, o którym mowa w art. 9 ustawy o KOZZD²¹. Dyrektorzy w zdecydowanej większości wniosków nie precyzowali, o zastosowanie jakiego środka postpenalnego wnioskują²². W tych nielicznych przypadkach, gdy wnioskowali o orzeczenie konkretnego środka postpenalnego widać trzykrotną przewagę nadzoru prewencyjnego nad umieszczeniem w KOZZD (odpowiednio 12 przypadków²³ wobec 4 przypadków).

Ustawa nie określa terminu, w jakim dyrektor powinien wystąpić z wnioskiem o zastosowanie środków postpenalnych, choć problemy natury praktycznej wynikające z możliwości złożenia wniosku nawet ostatniego dnia pobytu skazanego w zakładzie karnym są zgłaszane od dawna. W badaniach A. Więcek-Durańskiej niemal 28% spraw skończyło się prawomocnie w okresie 6 miesięcy, 41,9% spraw trwało dłużej niż 6, a krócej niż 12 miesięcy, zaś 14% – powyżej 1 roku. Nieco ponad 16% w momencie zbierania danych do analizy nadal była w toku²⁴. W późniejszych badaniach IWS z 2019 r. dane te wyglądały dość podobnie. Postępowanie w I instancji w połowie spraw skończyło się w ciągu pół roku, zaś średni czas w którym zapadało prawomocne orzeczenie w sprawie środków postpenalnych wynosił 8,4 miesiąca²⁵. Aby móc porównać te wyniki z wcześniejszymi badaniami z 2016 r., należy doliczyć czas postępowania przed sądem odwoławczym, który wynosił średnio do 110 dni, zaś w połowie spraw nie przekroczył 3 miesięcy²⁶. Tym samym złożenie przez dyrektora zakładu karnego wniosku później niż na 12 miesięcy przed końcem kary rodzi realne ryzyko, że sprawa nie zostanie prawomocnie rozstrzygnięta, a w konsekwencji – osoba stwarzająca bardzo wysokie prawdopodobieństwo popełnienia poważnego przestępstwa swobodnie opuści zakład karny. Dotychczas praktyka wypracowała dwojakiego rodzaju remedium na takie przypadki.

Po pierwsze, mowa tu o stosowaniu przewidzianej w Kodeksie postępowania cywilnego²⁷ instytucji zabezpieczenia roszczenia. W analizowanych sprawach wobec 55 osób, objętych nadzorem w I instancji, wobec 33 osób (60%) sądy zdecydowały się na skorzystanie z tej możliwości, choć nie zawsze udzielały zabezpieczenia w takiej postaci, o jaką wnosił wnioskodawca. Przykładowo, z czterech wniosków o umieszczenie uczestnika w Ośrodku w ramach zabezpieczenia, sąd zdecydował tak tylko w jednym przypadku. I odwrotnie, w sprawie, w której dyrektor ZK wnosił o zabezpieczenie w postaci zakazu opuszczania kraju oraz obowiązku informowania policji o zmianie miejsca zamieszkania, sąd zdecydował o umieszczeniu uczestnika w KOZZD.

²¹ A. Gutkowska, J. Klimczak, P. Sidor, J. Włodarczyk-Madejska, *Gdy kara...*, s. 47, 96–97.

²² Stało się tak aż w 98 sprawach na 114 analizowanych. Za: A. Gutkowska, J. Klimczak, P. Sidor, J. Włodarczyk-Madejska, *Gdy kara...*, s. 91.

²³ W dwóch dyrektor zakładu karnego wnosząc o nadzór prewencyjny, jednocześnie wnioskował o jego wariant terapeutyczny, tj. o nałożenie obowiązku poddania się leczeniu terapeutycznemu w zakresie stwierdzonego zaburzenia osobowości, za: A. Gutkowska, J. Klimczak, P. Sidor, J. Włodarczyk-Madejska, *Gdy kara...*, s. 91.

²⁴ A. Więcek-Durańska, *Praktyka...*, s. 165.

²⁵ A. Gutkowska, J. Klimczak, P. Sidor, J. Włodarczyk-Madejska, *Gdy kara...*, s. 106.

²⁶ A. Gutkowska, J. Klimczak, P. Sidor, J. Włodarczyk-Madejska, *Gdy kara...*, s. 137.

²⁷ Ustawa z 17.11.1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (tekst jedn.: Dz.U. z 2020 r. poz. 1575) – dalej k.p.c.

Tabela 2		
O co wnioskowano we wniosku o zabezpieczenie (N = 33)		
	N	%
Zakaz opuszczania kraju	24	73
Obowiązek informowania o zmianie miejsca zamieszkania	16	48
Obowiązek stawiania się na komisariacie policji	7	21
Umieszczenie w ośrodku w Gostyninie	4	12
Zobowiązanie do udziału w terapii	2	6
Inaczej	17	51,5
Odsetki nie sumują się do 100 – możliwy wybór wielokrotny.		

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania aktowego.

Należy zaznaczyć, że pozbawianie wolności w postaci umieszczenia w KOZZD, w ramach zabezpieczenia cywilnego, jest konstrukcją rodzącą olbrzymie kontrowersje i spory prawne²⁸. W omawianych badaniach w dwóch przypadkach zabezpieczenie polegało właśnie na umieszczeniu uczestnika w Ośrodku. Podnoszone w doktrynie, a także w orzecznictwie, wątpliwości stają się jeszcze bardziej rażące, jeżeli zauważyć, że wobec jednej z tych osób sąd nie orzekł prawomocnie o zastosowaniu izolacyjnego środka postpenalnego, pomimo złożonej przez dyrektora ZK apelacji²⁹.

Po drugie, Centralny Zarząd Służby Więziennej wystosował do dyrektorów zakładów karnych wytyczne, aby z wnioskiem o zastosowanie środków z ustawy o KOZZD występowali nie później niż na 8 miesięcy przed datą opuszczenia

²⁸ Zob. np. E. Dawidziuk, *Luki w przepisach prawa powszechnie obowiązującego w zakresie izolacji postpenalnej w Krajowym Ośrodku Zapobiegania Zachowaniom Dysocjalnym – omówienie wybranych zagadnień* [w:] *Izolacja sprawców przestępstw uznanych za niebezpiecznych dla społeczeństwa*, red. E. Dawidziuk, J. Nowakowska, Warszawa 2020, s. 26–29; M. Płatek, *Kreowanie...*, s. 141, 186–191; A. Gutkowska, J. Klimczak, P. Sidor, J. Włodarczyk-Madejska, *Gdy kara...*, s. 64–70. Niedopuszczalność udzielenia zabezpieczenia przez umieszczenie osoby, której postępowanie dotyczy, w Krajowym Ośrodku Zapobiegania Zachowaniom Dysocjalnym stwierdził Sąd Najwyższy (dalej SN) w orzeczeniu z 30.01.2019 r. (uchwała SN – Izba Cywilna, III CZP 75/18, OSNC 2019/6, poz. 28), wydanym jednak w składzie 3 sędziów. Także Rzecznik Praw Obywatelskich (RPO) wielokrotnie zajmował stanowisko w sprawie niedopuszczalności pozbawiania wolności w ramach zabezpieczenia cywilnego (np. <https://www.rpo.gov.pl/pl/content/rpo-przepisy-o-zabezpieczeniu-nie-moga-byc-podstawa-umieszczenia-w-osrodku-w-gostyninie>, <https://www.rpo.gov.pl/pl/content/sn-cywilne-zabezpieczenie-nie-moze-byc-podstawa-umieszczenia-w-osrodku-w-gostyninie> [dostęp: 8.11.2020 r.]). W listopadzie 2019 r. RPO w związku z rozbieżnościami w orzecznictwie sądów pomimo ww. uchwały SN z 30.01.2019 r. wniósł do poszerzonego składu SN o rozstrzygnięciu tych rozbieżności. Wniosek RPO dostępny na stronie: <https://www.rpo.gov.pl/sites/default/files/Pytanie%20prawne%20RPO%20dotyczące%20stosowania%20zabezpieczenia%20poprzez%20umieszczenie%20jednostki%20w%20KOZZD%2C%2029.11.2019.pdf> (dostęp: 8.11.2020 r.).

²⁹ Drugi przypadek był dość specyficzny. Wyrok sądu okręgowego o zastosowaniu nadzoru prewencyjnego zapadł jeszcze w trakcie pobytu uczestnika w zakładzie karnym, a więc w związku z orzeczoną nieprawomocnie wolnościowym środkiem postpenalnym mężczyzna ten wyszedł na wolność. Z tego względu dyrektor zakładu karnego na miesiąc przed końcem kary wystąpił z wnioskiem o zabezpieczenie w postaci obowiązku informowania policji o zmianie miejsca zamieszkania oraz zakazu opuszczania kraju. Sąd rozpatrujący ten wniosek doszedł jednak do wniosku, że odpowiednią formą zabezpieczenia będzie umieszczenie go w KOZZD, i to pomimo orzeczonego już w I instancji nadzoru prewencyjnego. Ostatecznie sąd II instancji zmienił zastosowany środek postpenalny i uczestnik ten pozostał w Ośrodku, już w ramach prawomocnie orzeczonego środka o charakterze izolacyjnym. Nawet takie przypadki nie uzasadniają jednak naruszania prawa, a powinny motywować do poszukiwania skutecznego i legalnego sposobu zapewnienia bezpieczeństwa społeczeństwu.

przez skazanego zakładu karnego³⁰. Postulaty, aby ten czas był jeszcze dłuższy nie znalazły uznania wśród więźniaków, którzy podkreślali przede wszystkim ryzyko spadku motywacji osadzonych do pracy terapeutycznej, w sytuacji gdy mają oni świadomość, że dyrektor zakładu karnego, opierając się na opiniach terapeutów, z którymi pracują, złożył wniosek o zastosowanie środków postpenalnych³¹.

Sądem właściwym do rozpatrzenia wniosku o zastosowanie środków postpenalnych jest sąd cywilny, stosujący odpowiednio przepisy Kodeksu postępowania cywilnego o postępowaniu nieprocesowym ze zmianami wynikającymi z ustawy. Zastosowania nie znajduje jedynie art. 368 k.p.c. odnośnie do środków odwoławczych wnoszonych przez osobę, której dotyczy postępowanie.

Po otrzymaniu wniosku dyrektora zakładu karnego, sąd niezwłocznie podejmuje czynności zmierzające do ustalenia, czy osoba, której dotyczy wniosek, jest osobą stwarzającą zagrożenie. Zgodnie z art. 11 ustawy w terminie 7 dni od dnia otrzymania wniosku powinien on powołać odpowiednich biegłych, tj. w każdym przypadku dwóch biegłych lekarzy psychiatrów, a także, w zależności od zaburzeń na jakie cierpi uczestnik, biegłego psychologa (dla osób z zaburzeniami osobowości) albo biegłego lekarza seksuologa lub certyfikowanego psychologa seksuologa (dla osób z zaburzeniami preferencji seksualnych)³². Jeżeli biegli psychiatrzy zgłoszą taką konieczność, to badanie psychiatryczne może być połączone z maksymalnie 4-tygodniową obserwacją psychiatryczną w zakładzie psychiatrycznym. Zgodnie z rozporządzeniem Ministra Zdrowia z 7.09.2018 r. w sprawie wskazania zakładu psychiatrycznego wykonującego obserwację orzeczoną przez sąd³³ jedyną placówką, w której taka obserwacja może się odbyć, jest obecnie Szpital dla Nerwowo i Psychicznie Chorych im. St. Kryzana w Starogardzie Gdańskim³⁴. W omawianych badaniach spośród 55 osób, wobec których sąd zdecydował o zastosowaniu nadzoru prewencyjnego, zaledwie 5 osób zostało skierowanych na obserwację. Dla porównania spośród 44 osób umieszczonych w KOZZD sąd skierował na obserwację co czwartą osobę (11 osób).

Sąd wydaje postanowienie o uznaniu osoby za stwarzającą zagrożenie i zastosowaniu wobec niej nadzoru prewencyjnego albo o umieszczeniu jej w ośrodku, albo postanowienie o uznaniu, że osoba, której dotyczy wniosek, nie jest osobą stwarzającą zagrożenie, na rozprawie w składzie trzech sędziów zawodowych. Jak stanowi art. 2 ust. 4 ustawy o KOZZD, postępowanie toczy się z udziałem prokuratora, którego udział w rozprawie, podobnie jak pełnomocnika, jest obowiązkowy (art. 15 ust. 1 *in fine*).

W analizowanych badaniach w postępowaniu przed sądem I instancji niemal 60% wniosków (33 przypadki) sąd rozpatrzył na jednej rozprawie, zaś w 40% spraw (22 przypadki) rozpraw tych było więcej niż jedna.

³⁰ Pismo Dyrektora Generalnego Służby Więziennej z 17.02.2015 r. (BI5-073-25/15/766), o którym mowa w piśmie zastępcy Dyrektora Generalnego SW z 1.08.2019 r. (BP055.7.2019.AZD/JK), https://www.rpo.gov.pl/sites/default/files/Odpowiedz%20SW%201%20sierpnia%202019%20r._0.pdf (dostęp: 4.10.2020 r.).

³¹ <https://www.rpo.gov.pl/pl/content/kiedy-skladac-wniosek-czy-wiezni-uznac-za-stwarzajacego-zagrozenie> (dostęp: 4.10.2020 r.).

³² O praktycznych problemach dotyczących opiniowania przez biegłych w zakresie określonym ustawą zob. np. A. Walento-Nowacka, *Praktyczne aspekty opiniowania psychiatrycznego na rzecz ustawy o postępowaniu wobec osób z zaburzeniami psychicznymi stwarzających zagrożenie życia, zdrowia lub wolności seksualnej innych osób* [w:] *Isolacja...*, s. 80–102.

³³ Dz.U. z 2020 r. poz. 1567.

³⁴ Przez ponad 6 lat do 12.09.2020 r. placówką, w której była przeprowadzana obserwacja był na podstawie rozporządzenia (Dz.U. z 2018 r. poz. 2186) Krajowy Ośrodek Zapobiegania Zachowaniom Dysocjalnym w Gostyninie.

Tabela 3 Liczba rozpraw w postępowaniu w pierwszej instancji (N = 55)		
	N	%
Jedna	33	60
Więcej niż jedna	22	40
Ogółem	55	100,0

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania aktowego.

Z kolei przed sądem II instancji w 78% przypadków odbyła się tylko jedna rozprawa, a w 18% spraw więcej niż jedna.

Tabela 4 Liczba rozpraw w postępowaniu w sądach drugiej instancji (N = 23)		
	N	%
Jedna	18	78
Więcej niż jedna	4	18
Wcale – apelacja została wycofana	1	4
Razem	23	100,0

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania aktowego.

Na rozprawę w sprawie o uznanie osoby za stwarzającą zagrożenie i zastosowanie wobec niej jednego z środków postpenalnych, sąd powinien wezwać uczestnika (jeśli przebywa na wolności) bądź zarządzić jego doprowadzenie, jeśli przebywa w zakładzie karnym. Jeśli uczestnik odmówi udziału w rozprawie lub mimo prawidłowego powiadomienia o terminie, nie stawi się na nią, wówczas sąd może, jeśli uzna jego stawienie za konieczne, zarządzić jego poszukiwanie, zatrzymanie i doprowadzenie przez policję. Warto zwrócić uwagę, że ustawodawca nie przewidział, że uczestnik może być doprowadzony na rozprawę z KOZZD, choć jak wskazano wyżej, w związku ze stosowaniem zabezpieczenia w postaci umieszczenia w ośrodku, takie sytuacje mogą mieć i mają miejsce. Jak się wydaje, należałoby wówczas uznać, zgodnie z wnioskowaniem *a maiori ad minus*, że uczestnik przebywający w Ośrodku też powinien być na rozprawę doprowadzony. We wszystkich prowadzonych w sprawie rozprawach przed sądem I instancji brało udział 39 osób (71%), co czwarty uczestnik uczestniczył jedynie w niektórych rozprawach (14 osób), zaś 2 osoby w ogóle nie wzięły w nich udziału.

Tabela 5 Udział uczestników w rozprawach w postępowaniu przed sądem pierwszej instancji (N = 55)		
	N	%
We wszystkich rozprawach przed sądem pierwszej instancji	39	71
W niektórych rozprawach przed sądem pierwszej instancji	14	25
Nie brał udziału w rozprawach przed sądem pierwszej instancji	2	4
Ogółem	55	100,0

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania aktowego.

Analizując powyższe dane, warto mieć na względzie, że w czasie trwającego postępowania w sprawie o zastosowanie środków postpenalnych jedynie 17 osób odpowiadało z wolnej stopy, pozostałe 38 przebywało w detencji, z czego 37 w zakładzie karnym, a jedna osoba w KOZZD w ramach zabezpieczenia³⁵. Co ciekawe, przed sądem I instancji we wszystkich rozprawach niemal dwukrotnie częściej uczestniczyli ci uczestnicy, którzy nie przebywali na wolności – 82% osób wobec zaledwie 47% uczestników odpowiadających z wolnej stopy. W niektórych rozprawach wzięło udział 18% osób przebywających w zakładach karnych (a także osoba przebywająca na zabezpieczeniu w KOZZD) i aż 44% osób „z wolności”, zaś 2 osoby odpowiadające z wolnej stopy nie pojawiły się w sądzie ani razu.

Z kolei w postępowaniu drugoinstancyjnym wzięło udział jedynie 13,5% uczestników (9% brało udział we wszystkich rozprawach, a 4,5% – tylko w niektórych), zaś aż 82% uczestników nigdy nie pojawiło się w sądzie apelacyjnym.

Tabela 6 Udział uczestników w rozprawach w postępowaniu przed sądem drugiej instancji (N = 22 ³⁶)		
	N	%
We wszystkich	2	9
W niektórych	1	4,5
Nie brał udziału	18	82
Nie dotyczy	1	4,5
Ogółem	22	100,0

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania aktowego.

Uczestnik w postępowaniu musi być reprezentowany przez pełnomocnika będącego adwokatem lub radcą prawnym. Zgodnie z art. 12 ustawy o KOZZD, jeśli uczestnik nie ma pełnomocnika ustanowionego z wyboru, wówczas sąd ustanawia go z urzędu. W praktyce dzieje się tak niemal we wszystkich przypadkach.

Tabela 7 Czy uczestnik był reprezentowany przez pełnomocnika? (N = 55)		
	N	%
Tak, z wyboru	2	4
Tak, z urzędu	52	94
Tak, ale zmieniał się w toku postępowania	1	2
Ogółem	55	100,0

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania aktowego.

³⁵ Drugi z uczestników, wobec którego umieszczenie w KOZZD zostało zastosowane w ramach zabezpieczenia, w trakcie postępowania przed sądem okręgowym przebywał jeszcze w zakładzie karnym. Do Ośrodka trafił dopiero w czasie postępowania przed sądem apelacyjnym, skąd nie został doprowadzony na rozprawę w swojej sprawie.

³⁶ Sprawa, w której uczestnik wycofał apelację, została wyłączona z próby badawczej w tym pytaniu.

Rola pełnomocnika nie kończy się wraz z orzeczeniem, ponieważ zgodnie z art. 12 ust. 2 ustawy jest on zobowiązany do reprezentowania uczestnika tak długo, jak jest on uznawany za osobę stwarzającą zagrożenie, a więc także po prawomocnym zakończeniu postępowania, w ramach którego został ustanowiony. Jeśli wobec reprezentowanej przez niego osoby będzie się toczyło kolejne postępowanie z ustawy, np. o zmianę nadzoru na umieszczenie w KOZZD czy uchylenie nadzoru, to pełnomocnik nadal musi wypełniać swoje obowiązki. Reprezentacja obejmuje także okres wykonywania środków postpenalnych. Dlatego też wcale nierzadkie są sytuacje, gdy po prawomocnym zakończeniu postępowania w sprawie o uznanie za osobę stwarzającą zagrożenie, pełnomocnicy zwracają się do sądu z prośbą o zwolnienie ich z obowiązków ze względu na fakt, że w związku ze zmianą miejsca pobytu zmienia się również właściwość sądu, przed którym będą się toczyć ewentualne postępowania, a w konsekwencji także i okręgowej rady adwokackiej lub okręgowej izby radców prawnych. Dzieje się tak szczególnie względem osób umieszczonych w Ośrodku, bowiem w ich przypadku sądem właściwym do dalszych postępowań jest zawsze sąd okręgowy w Płocku, podczas gdy o zastosowaniu środków postpenalnych orzeka zawsze sąd okręgowy właściwy dla siedziby zakładu karnego. W przypadku osób objętych nadzorem prewencyjnym właściwość miejscowa sądu także się często zmienia, bowiem odnośnie do wykonywania tego środka właściwy jest sąd okręgowy ze względu na miejsce stałego pobytu osoby stwarzającej zagrożenie, a nie, jak w momencie wyznaczania pełnomocnika, sąd okręgowy dla siedziby zakładu karnego, w którym odbywała karę pozbawienia wolności³⁷.

Wydawane w sprawie o uznanie uczestnika za osobę stwarzającą zagrożenie orzeczenie obejmuje dwie płaszczyzny. W pierwszej kolejności sąd musi stwierdzić, czy uznaje uczestnika za „osobę stwarzającą zagrożenie“. Jeśli nada mu taki status, to zobowiązany jest ocenić, czy wobec uczestnika konieczne jest zastosowanie nadzoru prewencyjnego bądź umieszczenie w Krajowym Ośrodku Zapobiegania Zachowaniom Dysocjalnym. Kryterium wyboru środka, oczywiście przy spełnieniu innych przesłanek określonych w art. 1 ustawy, stanowi stopień prawdopodobieństwa (wysoki lub bardzo wysoki) popełnienia czynu zabronionego z użyciem przemocy lub groźbą jej użycia przeciwko życiu, zdrowiu lub wolności seksualnej zagrożonego karą pozbawienia wolności, której górna granica wynosi co najmniej 10 lat (art. 14 ust. 2 i 3 ustawy o KOZZD). Zarówno izolacyjny środek postpenalny, jak i nadzór prewencyjny orzeka się bez określania terminu ich zakończenia (art. 14 ust. 4 ustawy). Współgra to z ideą, że nie ma możliwości przewidzenia z góry, kiedy stosowane środki terapeutyczne przyniosą zakładany efekt w postaci zmniejszenia ryzyka ponownego popełnienia przestępstwa.

Zgodnie z art. 14 ust. 1 ustawy o KOZZD sąd dokonując oceny, czy konieczne jest zastosowanie wobec osoby stwarzającej zagrożenie nadzoru prewencyjnego albo umieszczenie jej w Ośrodku, bierze pod uwagę całokształt okoliczności ustalonych w sprawie. Jako najważniejszy dowód w postępowaniu przepis ten wymienia opinie biegłych³⁸, w dalszej kolejności zaś wyniki prowadzonego dotychczas postępowania

³⁷ Wątpliwości dotyczące właściwości sądu w przypadku nadzoru prewencyjnego zob. A. Gutkowska, J. Klimczak, P. Sidor, J. Włodarczyk-Madejska, *Gdy kara...*, s. 48–49.

³⁸ W literaturze powszechnie podnoszony jest zarzut, że ustawodawca, a w ślad za nim sądy, właściwie przerzucają ciężar decyzji o zastosowaniu środków postpenalnych na biegłych. Por. np. A. Welento-Nowacka, *Praktyczne... [w:] Izolacja...*, s. 82; A. Gutkowska, J. Klimczak, P. Sidor, J. Włodarczyk-Madejska, *Gdy kara...*, s. 54–56. Analogiczne wnioski odnośnie do orzekania terapii w ramach środka zabezpieczającego zob. P. Góralski, *Terapia sprawców czynów zabronionych jako forma środka zabezpieczającego* (art. 93a § 1 pkt 2 k.k.), „Prokuratura i Prawo” 2019/2, s. 23.

terapeutycznego oraz możliwości efektywnego poddania się przez tę osobę postępowaniu terapeutycznemu na wolności. Jak wynika z badań IWS z 2019 r., wśród innych okoliczności, jakie sądy uwzględniały przy ocenie stopnia prawdopodobieństwa popełnienia przez uczestnika ww. czynu zabronionego, znalazły się zarówno te o charakterze perspektywnym, jak i te odnoszące się do przeszłości uczestnika. Wśród tych pierwszych najważniejszy wydawał się stosunek uczestnika do terapii w warunkach wolnościowych oraz, w przypadku tych osób, które zdążyły opuścić zakład karny w trakcie postępowania, dotychczasowe funkcjonowanie na wolności. Sądy nie pomijały jednak też kwestii związanych z uzależnieniem od substancji psychoaktywnych (w praktyce przede wszystkim alkoholu), całokształtem sytuacji życiowej i osobistej uczestnika, szczególnie ze skonkretyzowanymi planami co do miejsca zamieszkania, zatrudnienia oraz wsparciem osób bliskich. Wśród tych drugich znaczenie miały przede wszystkim rodzaj i charakter popełnionych przestępstw oraz wyniki dotychczasowych oddziaływań terapeutycznych, a także funkcjonowanie uczestnika podczas izolacji penitencjarnej³⁹.

Zgodnie z art. 328 k.p.c. w zw. z art. 13 § 2 k.p.c., który na podstawie art. 2 ust. 3 ustawy o KOZZD znajduje zastosowanie w sprawach o uznanie uczestnika za osobę stwarzającą zagrożenie, sąd sporządza uzasadnienie na wniosek strony złożony w terminie 7 dni od dnia ogłoszenia lub doręczenia wyroku. W analizowanych sprawach o uzasadnienie orzeczenia sądu I instancji strony występowały w 65% spraw.

Tabela 8 Uzasadnienie rozstrzygnięcia sądu pierwszej instancji (N = 55)		
	N	%
Tak	36	65
Nie	19	35
Ogółem	55	100,0

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania aktowego.

To mała skala, jeśli porównać ją z 89% spraw, gdzie sąd orzekł umieszczenie w Ośrodku, a także 73% orzeczeń o oddaleniu wniosku o uznanie osoby za stwarzającą zagrożenie i zastosowaniu środka postpenalnego.

W analizowanych sprawach postępowanie toczyło się w dwóch instancjach w mniej niż połowie przypadków (42%), bowiem apelacja została wniesiona jedynie 23 razy.

Tabela 9 Czy w sprawie wniesiono apelację? (N = 55)		
	N	%
Tak	23	42
Nie	32	58
Ogółem	55	100,0

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania aktowego.

³⁹ Za: A. Gutkowska, J. Klimczak, P. Sidor, J. Włodarczyk-Madejska, *Gdy kara...*, s. 117.

Bardziej aktywną stroną, jeśli chodzi o zaskarżenie rozstrzygnięcia sądu I instancji o zastosowaniu nadzoru prewencyjnego, był uczestnik lub jego pełnomocnik – wnieśli oni apelację aż w 78% spraw (18 przypadków). W trzech z tych przypadków (13%) apelacja została złożona także jednocześnie na niekorzyść uczestnika. W 35% spraw apelację wniesiono jedynie na niekorzyść osoby uznanej za stwarzającą zagrożenie.

Tabela 10 Kto wniósł apelację (N = 23)		
	N	%
Pełnomocnik uczestnika	15	65
Prokurator	1	4
Dyrektor zakładu karnego	2	9
Dyrektor zakładu karnego oraz prokurator	2	9
Pełnomocnik uczestnika oraz prokurator	2	9
Pełnomocnik uczestnika, dyrektor zakładu karnego, prokurator	1	4
Ogółem	23	100%

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania aktowego.

Analizując aktywność sądów odwoławczych w sprawach, gdzie w I instancji został orzeczony nadzór prewencyjny, można wskazać, że w 73% przypadków sądy apelacyjne nie prowadziły już postępowania dowodowego. Trzeba wskazać, że w 16 sprawach nie zostały zgłoszone żadne nowe wnioski dowodowe (w 1 sprawie brak danych na ten temat), natomiast w 5 sprawach, w których takie postępowanie było prowadzone, sąd uwzględnił wszystkie zgłoszone przez strony wnioski.

Tabela 11 Czy sąd drugiej instancji prowadził postępowanie dowodowe? (N = 22)		
	N	%
Tak	5	23
Nie	16	73
Brak danych	1	4
Ogółem	22	100,0

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania aktowego.

Apelacja została oddalona w 16 przypadkach, co stanowi 70% wszystkich spraw, w których została wniesiona. W jednym przypadku pełnomocnik uczestnika sam zdecydował się wycofać apelację. W 6 przypadkach (4%) sąd zmienił orzeczenie, z czego w 4 sprawach nadzór prewencyjny został zamieniony na umieszczenie w Ośrodku, zaś w 2 sprawach sąd utrzymał nadzór, jednak zdecydował o zmianie placówki, w której ma być wykonywana terapia.

Tabela 12		
Sposób rozstrzygnięcia sprawy w sądzie drugiej instancji (N = 23)		
	N	%
Oddalenie apelacji	16	70
Zmiana środka lub miejsca terapii	6	26
Inaczej	1	4
Ogółem	23	100,0

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania aktowego.

Dla porównania można wskazać, że w sprawach, w których w I instancji orzeczono umieszczenie w KOZZD, apelacja została wniesiona w 86% spraw, z czego jedynie raz doszło do zmiany środka na nadzór prewencyjny, zaś w przypadku wniosków, które w I instancji zostały oddalone, apelację wniesiono w 47% spraw, ale ani jeden raz nie została ona uznana za zasadną.

Tabela 13		
Uzasadnienie rozstrzygnięcia sądu drugiej instancji (N = 22)		
	N	%
Tak	13	59
Nie	9	41
Ogółem	22	100

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania aktowego.

W przypadku prawomocnego uznania, że uczestnik jest osobą stwarzającą zagrożenie sąd zobowiązany jest do zarządzenia określonych czynności, których celem jest uzyskanie danych służących identyfikacji osoby stwarzającej zagrożenie, tj. pobranie wymazu ze śluzówki policzków w celu przeprowadzenia analizy kwasu dezoksyrybonukleinowego (DNA), pobranie odcisków linii papilarnych, wykonanie zdjęć, szkiców i opisów wizerunku tej osoby i umieszczenie wyników analizy DNA odcisków linii papilarnych, zdjęć, szkiców i opisów wizerunków w odpowiednich bazach i zbiorach danych, o których mowa w ustawie z 6.04.1990 r. o Policji⁴⁰. Odpis prawomocnego postanowienia o zastosowaniu nadzoru prewencyjnego doręcza się właściwemu miejscowo komendantowi policji (art. 22 ust. 2 ustawy). Jeśli orzekając nadzór prewencyjny sąd nałoży również obowiązek udziału w terapii, wówczas zobowiązany jest przesłać odpis postanowienia również do podmiotu leczniczego, w którym terapia ta ma być prowadzona. Do placówki tej trafią ponadto przesłane przez sąd kopie opinii biegłych, a także przesłane przez dyrektora zakładu karnego kopie dokumentacji medycznej oraz innych posiadanych opinii psychiatrycznych i psychologicznych dotyczących osoby stwarzającej zagrożenie.

⁴⁰ Tekst jedn.: Dz.U. z 2020 r. poz. 360, 956, 1610, 2112, 2320.

4. NADZÓR PREWENCYJNY W PRAKTYCE – UWAGI OGÓLNE

Przebieg nadzoru dokumentowany jest najczęściej przez dwa podmioty. W jego realizację zaangażowany jest zawsze komendant policji, a w sytuacji, gdy sąd zdecyduje o nałożeniu obowiązku poddania się odpowiedniemu postępowaniu terapeutycznemu także kierownik podmiotu leczniczego. Zgodnie z § 4 pkt 1 zarządzenia nr 15 Komendanta Głównego Policji z 25.04.2014 r. w sprawie sposobu sprawowania przez policję nadzoru prewencyjnego⁴¹ komendant policji niezwłocznie, jednak nie później niż w ciągu 2 dni od otrzymania odpisu prawomocnego postanowienia sądu o zastosowaniu nadzoru, podejmuje czynności związane z jego wykonywaniem. A więc w pierwszej kolejności wyznacza jednostkę lub komórkę organizacyjną policji odpowiedzialną za wykonywanie poszczególnych obowiązków, której kierownik albo wyznaczony przez niego funkcjonariusz przystępuje do szeregu czynności. W pierwszej kolejności nawiązuje on kontakt z osobą nadzorowaną w miejscu jej stałego pobytu i przeprowadza z nią rozmowę w trakcie której m.in. poucza ją o prawach i obowiązkach wynikających z zastosowanego nadzoru oraz sposobach i terminach ich realizacji, pozyskuje od osoby nadzorowanej numer telefonu lub adres poczty elektronicznej umożliwiające kontaktowanie się z tą osobą, jeśli osoba ta dysponuje takowymi, a także doręcza jej wezwanie do stawienia się w jednostce organizacyjnej policji, gdzie zostaną od niej pobrane odciski linii papilarnych, wymaz ze śluzówki policzków w celu przeprowadzenia analizy DNA, a także wykonane zostaną zdjęcia, szkice i opisy wizerunku tej osoby. Wszystkie te materiały umieszczane są następnie w odpowiednich bazach i zbiorach danych, o których mowa w ustawie o Policji. Wyznaczony funkcjonariusz, określony w zarządzeniu w sprawie nadzoru „wykonującym czynności nadzoru“, zobowiązany jest też dopilnować, aby osoba nadzorowana została zarejestrowana w Krajowym Systemie Informacyjnym Policji w formie notowania kryminalnego, a także w Systemie Informacyjnym Schengen (rodzaj wpisu: „na potrzeby niejawnego nadzorowania lub kontroli”). Wykonujący czynności nadzoru zobowiązany jest także do zgromadzenia i zweryfikowania informacji o osobie stwarzającej zagrożenie, wobec której zastosowano nadzór.

Sąd może uchylić nadzór prewencyjny jedynie w dwóch sytuacjach, tj. gdy zmieni się stopień prawdopodobieństwa popełnienia przez daną osobę czynu zabronionego z użyciem przemocy lub groźbą jej użycia przeciwko życiu, zdrowiu lub wolności seksualnej, zagrożonego karą pozbawienia wolności, której górna granica wynosi co najmniej 10 lat, wynikający z charakteru lub nasilenie stwierdzonych u niej zaburzeń psychicznych. Jeśli prawdopodobieństwo to będzie mniejsze niż wysokie lub też będzie wynikać z innych niż określone w art. 1 ustawy zaburzeń psychicznych, wówczas sąd zobowiązany jest uchylić nadzór prewencyjny. Oznacza to, że po uprawomocnieniu się orzeczenia w tym zakresie dana osoba nie podlega już pod reżim ustawy o KOZZD. Jeśli zaś stopień prawdopodobieństwa popełnienia przez daną osobę czynu zabronionego, o którym mowa w art. 1 pkt 3 ustawy wzrośnie z wysokiego do bardzo wysokiego, wówczas sąd uchyli nadzór i jednocześnie orzeka o umieszczeniu danej osoby w KOZZD.

Sposób wykonywania nadzoru prewencyjnego, a także zasadność jego dalszego stosowania, inaczej niż w przypadku umieszczenia w Ośrodku, nie została poddana

⁴¹ Dziennik Urzędowy Komendy Głównej Policji z 25.04.2014 r. poz. 36 – dalej Zarządzenie lub zarządzenie w sprawie nadzoru.

regularnej kontroli sądu. Zaden z przepisów nie wymaga ani od policji, ani od kierownika podmiotu leczniczego składania do sądu okresowych sprawozdań z przebiegu tego środka postpenalnego. Kierownik placówki medycznej zobowiązany został na podstawie art. 16 ust. 2 ustawy do skontaktowania się zarówno z sądem, jak i z komendantem policji sprawującym nadzór prewencyjny jedynie wówczas, gdy osoba stwarzająca zagrożenie uchyła się od obowiązku poddania się postępowaniu terapeutycznemu. Analogiczny obowiązek nie powstaje, jeśli terapia realizowana jest prawidłowo, przynosi pozytywne rezultaty, czy, zdaniem terapeutów, mogła wpłynąć na zmniejszenie prawdopodobieństwa popełnienia czynu zabronionego określonego w art. 1 ustawy. Obowiązek poinformowania sądu o tym, że nie zachodzą już okoliczności, które uzasadniały zastosowanie nadzoru prewencyjnego został natomiast nałożony na komendanta policji sprawującego nadzór (art. 24 ust. 2 ustawy). W takiej sytuacji komendant, niezwłocznie po uzyskaniu takich informacji, zobowiązany jest zwrócić się do sądu z wnioskiem o uchylenie nadzoru. W praktyce jednym ze źródeł takich informacji może być właśnie kierownik zakładu leczniczego, w którym realizowane jest postępowanie terapeutyczne. Zgodnie z § 6 zarządzenia w sprawie nadzoru uprawniony funkcjonariusz (kierownik właściwej jednostki lub komórki organizacyjnej policji albo wykonujący czynności nadzoru) może nawiązać kontakt z podmiotem leczniczym, w którym osoba nadzorowana poddawana jest postępowaniu terapeutycznemu, a także z pracodawcą osoby nadzorowanej oraz innymi osobami lub instytucjami, które mogą posiadać informacje o zachowaniach osoby nadzorowanej. Zgodnie z § 9 Zarządzenia wykonujący czynności nadzoru ma obowiązek przedstawiać komendantowi policji pisemne sprawozdanie z przebiegu nadzoru nie rzadziej niż co 3 miesiące. Komendant zaś, po zapoznaniu się z nim, dokonuje oceny wykonywania obowiązków przez osobę nadzorowaną oraz określa dalsze kierunki wykonywania czynności w ramach nadzoru, a także rozważa istnienie podstaw do wystąpienia do sądu z wnioskiem o uchylenie nadzoru prewencyjnego lub o zmianę nadzoru na umieszczenie w KOZZD.

Wątpliwości budzi jednak konstrukcja, gdy wiedza sądu o przesłankach mogących mieć wpływ na potrzebę uchylenia nadzoru prewencyjnego zależy *de facto* jedynie od oceny tych przesłanek przez komendanta policji. Trzeba pamiętać, że ustawa nie nakłada na komendanta policji obowiązku regularnego składania raportów, których zawartość podlegałaby ocenie sądu, uzależniając tym samym szansę sądu na dokonanie takiej oceny od tego, czy komendant uzna, iż w sprawie zaistniały przesłanki do uchylenia nadzoru. Co znamienne, ustawa o KOZZD w art. 24 regulującym uchylenie nadzoru prewencyjnego ze względu na to, że nie zachodzą już dłużej okoliczności uzasadniające jego stosowanie, nie przewiduje działania sądu z urzędu. Możliwość taką *expressis verbis* zakłada natomiast art. 21 ustawy dotyczący orzekania zmiany nadzoru prewencyjnego na środek izolacyjny, tj. umieszczenie w Ośrodku.

Zgodnie z § 10 zarządzenia w sprawie nadzoru komendant policji występuje do sądu okręgowego właściwego dla miejsca stałego pobytu osoby nadzorowanej z wnioskiem o umieszczenie osoby nadzorowanej w Krajowym Ośrodku Zapobiegania Zachowaniom Dysocjalnym w razie stwierdzenia, że osoba ta uchyła się od obowiązków, wynikających ze sprawowanego nad nią nadzoru. Konstrukcja ta, odrywająca rozważania dotyczące zmiany nadzoru prewencyjnego na surowszy środek postpenalny od wzrostu stopnia prawdopodobieństwa popełnienia określonego czynu zabronionego z wysokiego na bardzo wysoki, musi budzić poważne

zastrzeżenia szczególnie, gdy obowiązki od których uchyła się osoba nadzorowana mają charakter informacyjny, np. osoba nie powiadomiła, że zmieniła nazwisko czy nie wskazała, kiedy i dokąd planuje wyjechać na kilka dni. Dużo bardziej zasadny w tym kontekście wydaje się obowiązek informowania sądu o uchyłaniu się od obowiązku terapii, który zresztą zgodnie z art. 16 ust. 2 ustawy o KOZZD obciąża też kierownika podmiotu leczniczego. Mając na uwadze, że także brzmienie ustawy w obecnym kształcie budzi poważne zastrzeżenia⁴², należy jednoznacznie stwierdzić, iż zmiana nadzoru prewencyjnego na umieszczenie w KOZZD musi być nierozzerwalnie połączona ze wzrostem stopnia prawdopodobieństwa popełnienia określonego czynu zabronionego do bardzo wysokiego.

Wniosek w zakresie uchylenia nadzoru prewencyjnego oprócz komendanta policji może złożyć także osoba, wobec której został on zastosowany lub jej pełnomocnik. Należy jednak odnotować, że w ich przypadku możliwość ta została ograniczona 6-miesięcznym okresem karencji od dnia zastosowania nadzoru lub od dnia rozpatrzenia poprzedniego wniosku w tym przedmiocie.

Wydanie rozstrzygnięcia w sprawie uchylenia nadzoru prewencyjnego poprzedzone jest wysłuchaniem biegłych, o których mowa w art. 11 ustawy o KOZZD. Jest to, jak w przypadku orzekania o uznaniu osoby za stwarzającą zagrożenie i zastosowaniu środków postpenalnych, dwóch psychiatrów i odpowiednio albo biegły psycholog, albo biegły lekarz seksuolog lub certyfikowany psycholog seksuolog.

Jak wyżej wskazano, sprawę o zastosowanie środków postpenalnych rozstrzyga na rozprawie, zgodnie z art. 15 ustawy, sąd w składzie trzech sędziów zawodowych. Poważne wątpliwości pojawiły się jednak odnośnie do składu sądu orzekającego w sprawie dotyczącej zmiany środka z nadzoru prewencyjnego na umieszczenie w KOZZD na podstawie art. 21 ustawy. Sporne było także to, czy udział prokuratora i pełnomocnika jest w takich rozprawach obligatoryjny. Ustawa milczy na ten temat, jednak dyskusja, która rozgorzała wokół tego zagadnienia wynikała z pytania o charakter orzeczenia o zmianie nadzoru prewencyjnego na środek o charakterze izolacyjnym. Należało bowiem zdecydować, czy słuszne jest stanowisko, zgodnie z którym postępowanie o zmianę środka postpenalnego jest postępowaniem o charakterze jedynie „wykonawczym”, a nie merytorycznym. To bowiem zakończyło się wraz z uprawomocnieniem rozstrzygnięcia w zakresie konieczności zastosowania środków z ustawy o KOZZD, czy też może słuszny jest pogląd, że postępowanie to ma charakter merytoryczny ze względu na fakt, iż sąd musi ponownie ocenić stopień prawdopodobieństwa popełnienia czynu zabronionego, a więc dokonać analizy przesłanek merytorycznych zastosowania danego środka. Spór ten nie miał charakteru jedynie akademickiego, bowiem w zależności od jego rozstrzygnięcia zastosowanie powinny znaleźć odpowiednio bądź przepisy Kodeksu postępowania cywilnego o postępowaniu nieprocesowym, zgodnie z którym orzekać powinien jeden sędzia, bez obligatoryjnej obecności pełnomocnika oraz prokuratora, bądź ustawy wymagającej składu trzech sędziów zawodowych oraz obowiązkowego

⁴² A. Gutkowska, J. Klimczak, P. Sidor, J. Włodarczyk-Madejska, *Gdy kara...*, s. 17–18; E. Dawdziuk, *Luki w przepisach...* [w:] *Izolacja...*, s. 42. Odmienne w tym kontekście: P. Krawczyk, który wskazując na prewencyjny charakter art. 21 ustawy o KOZZD, wyraża pogląd, że: „w stosunku do takiej osoby można bowiem uznać, że w skutek lekceważenia tych obowiązków stwarza ona zagrożenie już większe niż wysokie, a tym samym daj podstawy do umieszczenia go w ośrodku”. P. Krawczyk, *Problem konstytucyjności tzw. ustawy o bestiach*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Przyrodniczo-Humanistycznego w Siedlcach” 2014/100, s. 112.

udziału w rozprawie tych podmiotów. Ostatecznie stanowisko w tej sprawie zajął Sąd Najwyższy, który w orzeczeniu z 19.10.2018 r. stwierdził, że właśnie ze względu na charakter postępowania nie jedynie wykonawczy, lecz obejmujący analizę przesłanek merytorycznych zastosowania danego środka, sąd powinien orzekać w składzie trzysobowym przy obligatoryjnym udziale prokuratora oraz pełnomocnika⁴³.

Z całą pewnością ocena praktyki stosowania nadzoru prewencyjnego, a w konsekwencji propozycja ewentualnych zmian przepisów możliwa będzie dopiero po przeprowadzeniu badań zarówno ilościowych (badań aktowych), jak i jakościowych (np. wywiadów z funkcjonariuszami wykonującymi czynności nadzoru). Jednak ze względu na fakt, że realizacja nadzoru w dużym stopniu polega na prowadzeniu przez policję czynności operacyjno-rozpoznawczych szanse na ich przeprowadzenie, w postaci tradycyjnych badań kryminologicznych, wydają się niestety niewielkie.

5. CHARAKTERYSTYKA GRUPY BADANYCH – WYBRANE ASPEKTY

W analizowanych sprawach na 55 orzeczeń, nadzór prewencyjny orzeczono jedynie względem jednej kobiety. Wszyscy uczestnicy mieli polskie obywatelstwo. Mając na uwadze to, jakie okoliczności sądy, oprócz opinii biegłych, brały najczęściej pod uwagę ważąc stopień prawdopodobieństwa popełnienia czynu zabronionego, szczególnie ciekawe wydaje się omówienie kilku czynników takich jak: sytuacja rodzinna, wykształcenie i możliwości zawodowe, uzależnienie, dotychczasowa karalność, a także ostatni czyn, za który w trakcie odbywania kary został złożony wniosek o objęcie danej osoby środkami postępowania. Pierwszym z istotnych dla sądów czynników jest środowisko rodzinne, które, jeśli funkcjonuje prawidłowo, może – z jednej strony – stanowić wsparcie, z drugiej zaś strony motywację do pracy nad sobą, zaś jeśli jest dysfunkcyjne lub patologiczne może być dodatkowym czynnikiem ryzyka. Jak wynika z analizy stanu cywilnego, na moment złożenia wniosku przez dyrektora ZK zdecydowana większość, bo aż 48 osób, nie pozostawało w stałych związkach, podczas gdy zaledwie 7 osób (13%) pozostawało w relacji małżeńskiej. Nieco ponad połowa nie posiadała dzieci (56%), zaś pozostałe było rodzicami jednego dziecka (10 osób), dwojga (6 osób), trojga (5 osób) i więcej niż trojga dzieci (3 osoby). Korelacja tych dwóch wartości wskazuje dodatkowo, że 30 osób jednocześnie nie posiadało dzieci ani nie było w stałym związku.

Tabela 14 Stan cywilny uczestnika (N = 55)		
	N	%
Kawaler/panna	38	69
Żonaty/mężatka	7	13
Rozwodnik/rozwódka	9	16
Wdowiec/wdowa	1	2
Ogółem	55	100,0

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania aktowego.

⁴³ Uchwała SN z 19.10.2018 r., III CZP 46/18, OSNC 2020/5, poz. 37.

Tabela 15 Liczba dzieci uczestnika (N = 55)		
	N	%
Brak	31	56
Jedno	10	18
Dwoje	6	11
Troje	5	9
Więcej niż troje	3	5,6
Ogółem	55	100,0

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania aktowego.

Po drugie, ważnym czynnikiem wydaje się wykształcenie, przekładające się najczęściej na sytuację zawodową. Tymczasem 45% z osób, wobec których został orzeczony nadzór prewencyjny, zakończyło swoją edukację na najniższym poziomie wykształcenia – 36% posiadało wykształcenie podstawowe, zaś 9% – gimnazjalne. Zawód posiadało 42% osób, które uzyskały wykształcenie zawodowe i 4% osób posiadających wykształcenie wyższe. Wykształcenie średnie w badanej grupie miało 9% osób.

Tabela 16 Wykształcenie uczestnika (N = 55)		
	N	%
Podstawowe	20	36
Gimnazjalne	5	9
Zawodowe	23	42
Średnie	5	9
Wyższe	2	4
Ogółem	55	100,0

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania aktowego.

Stabilną sytuacją zawodową przed osadzeniem w zakładzie karnym cieszyło się jedynie 5 osób, z czego 3 miały stałą pracę, 3 prowadziły własną działalność, a jedna – gospodarstwo rolne. Dorywczo pracowało 36 osób, a 10 było na emeryturze /rencie. Niemal co czwarta osoba była na utrzymaniu innych, jedna otrzymywała rentę socjalną, a jeszcze jedna – zasiłek dla bezrobotnych. Jedna osoba nigdy nie pracowała ze względu na fakt, że w więzieniu spędziła niemal całe dorosłe życie (23 lata). Jedna osoba pracowała w Niemczech, jedna żyła z kradzieży i nielegalnego handlu butami (za co nigdy nie została ukarana), a jeszcze inna pracowała w firmie zajmującej się usługami komunalnymi, przy czym nie wiadomo, jaki charakter miała ta praca. Dwie osoby były bezdomne.

Tabela 17 Sytuacja zawodowa uczestnika (N=55)		
	N	%
Praca dorywcza	36	65
Na utrzymaniu innej osoby	13	24
Emeryt/rencista	10	18
Inaczej	8	15
Bezrobocie	6	11
Praca na stałe	3	5
Własna działalność	3	5
Gospodarstwo rolne	1	2
Odsetki nie sumują się do 100 – możliwy wybór wielokrotny.		

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania aktowego.

Istotnym miernikiem prawidłowego funkcjonowania danej osoby w społeczeństwie jest także doświadczenie konfliktów z prawem. W analizowanych sprawach zaledwie 5 osób nie było wcześniej karanych.

Tabela 18 Uprzednia karalność sprawców (N = 55)		
	N	%
Uprzednio karany	50	91
Niekarany	5	9
Ogółem	55	100

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania aktowego.

W większości (niemal 64% przypadków) osoby, wobec których sądy orzekły nadzór prewencyjny, odbywały już wcześniej karę pozbawienia wolności⁴⁴. Kara pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem jej wykonania została orzeczona wcześniej wobec 28% (wobec 18% osób umieszczonych w KOZZD i wobec 20% osób, którym nie został orzeczony żaden z środków postpenalnych), kara ograniczenia wolności była orzekana wobec 4%, zaś kara grzywny wobec 15% osób objętych nadzorem prewencyjnym.

Czyny, jakie mieli w swojej kryminalnej przeszłości badani to przede wszystkim przestępstwa przeciwko wolności seksualnej i obyczajności (67%), a także przeciwko mieniu (40%). Wśród skazań znaczącej grupy osób pojawiły się też skazania za przestępstwa przeciwko życiu i zdrowiu (21%) i przeciwko wolności (14%). Ponadto

⁴⁴ Kiedy jednak porównać te dane z danymi dotyczącymi osób umieszczonych w KOZZD okaże się, że w tej grupie odsetek ten wynosi zdecydowanie więcej, bo aż 82%. W przypadku osób, wobec których sądy ostatecznie nie zastosowały żadnego ze środków, odsetek ten wynosił zaś jedynie 40%.

zdarzały się przestępstwa przeciwko działalności instytucji publicznych i samorządu terytorialnego oraz przeciwko bezpieczeństwu w komunikacji (po 10%), przeciwko rodzinie i opiece (7%). Niestety, w 8 sprawach informacja o fakcie uprzedniego skazania była niepełna, w związku z czym nie ma możliwości wskazania, za jakie przestępstwo zapadł wyrok i na jaką karę opiewał (stąd w poniższych tabelach próba wynosi 42).

Tabela 19		
Czyny, za jakie sprawcy byli uprzednio skazani (N = 42)		
	N	%
Przeciwko wolności seksualnej i obyczajności	28	67
Przeciwko mieniu	17	40
Przeciwko życiu i zdrowiu	9	21
Przeciwko wolności	6	14
Przeciwko działalności instytucji publicznych i samorządu terytorialnego	4	10
Przeciwko bezpieczeństwu w komunikacji	4	10
Przeciwko rodzinie i opiece	3	7
Przeciwko nietykalności cielesnej	1	2
Z ustawy o przeciwdziałaniu narkomanii	1	2
Inne	10	24
Odsetki nie sumują się do 100 – możliwy wybór wielokrotny.		

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania aktowego.

Istotny jest także czyn, za jaki w momencie składania wniosku przez dyrektora zakładu karnego odbywały karę osoby, którym w konsekwencji orzeczono nadzór prewencyjny. Przestępstwem za które zapadły wyroki w 60% przypadków było zgwałcenie (art. 197 § 1–4 k.k.), zaś w 38% przypadków obcowanie płciowe z osobą małoletnią poniżej lat 15 (art. 200 § 1 k.k.), w 18% spraw przestępstwa przeciwko życiu i zdrowiu, a w 15% – przestępstwa przeciwko mieniu⁴⁵. W kategorii inne znalazły się m.in. wywieranie wpływu na świadka (art. 245 k.k.), czy udział w zorganizowanej grupie o charakterze zbrojnym (art. 258 § 2 k.k.). W przypadku czterech uczestników, których w Ośrodku umieścił sąd apelacyjny, ostatnim przestępstwem było w przypadku pierwszej osoby zgwałcenie (art. 197 § 2 k.k.) oraz przestępstwo przeciwko działalności instytucji publicznych i samorządu terytorialnego, w przypadku kolejnej przestępstwo przeciwko mieniu oraz inne przeciwko życiu i zdrowiu, w przypadku trzeciej osoby przestępstwo z art. 200 § 1 k.k., a w przypadku ostatniej z nich – czyn z art. 200 § 1 k.k. oraz inne przestępstwo przeciwko wolności seksualnej i obyczajności.

⁴⁵ W przypadku osób umieszczonych w KOZZD analogiczne dane prezentują się następująco: 73% skazań za przestępstwo zgwałcenia, 39% za obcowanie płciowe z osobą małoletnią poniżej lat 15, aż 50% za przestępstwa przeciwko życiu i zdrowiu, zaś 14% za przestępstwa przeciwko mieniu.

Tabela 20 Ostatni czyn popełniony przez sprawcę (N = 55)		
	N	%
Art. 148 k.k.	3	5
Art. 197 § 1 k.k.	17	31
Art. 197 § 2 k.k.	12	22
Art. 197 § 3 k.k.	3	5
Art. 197 § 4 k.k.	1	2
Art. 200 § 1 k.k.	21	38
Przeciwko rodzinie i opiece	2	4
Przeciwko mieniu	6	11
Inne przeciwko życiu i zdrowiu	7	13
Inne przeciwko wolności seksualnej i obyczajności	7	13
Przeciwko wolności	8	15
Przeciwko czci i nietykalności cielesnej	2	4
Przeciwko działalności instytucji publicznych i samorządu terytorialnego	2	4
Inne	29	53
Odsetki nie sumują się do 100 – możliwy wybór wielokrotny.		

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania aktowego.

Tabela 21 Wymiar orzeczonej kary pozbawienia wolności (dalej K.p.w.) (N = 55)		
	N	%
K.p.w. do 1 roku	3	5
K.p.w. od 1 roku do 3 lat	16	29
K.p.w. od 3 lat do 5 lat	16	29
K.p.w. powyżej 5 lat	17	31
K.p.w. 15 lat	2	4
K.p.w. 25 lat	1	2
Ogółem	55	100,0

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania aktowego.

W chwili składania wniosku o zastosowanie ustawy o KOZZD, 63% osób objętych następnie nadzorem prewencyjnym odbywało karę pozbawienia wolności do lat 5, a 31% sprawców karę powyżej 5 lat. Zaledwie 2 sprawców odbywało karę 15 lat pozbawienia wolności, zaś jeden – karę 25 lat pozbawienia wolności (łącznie 6%)⁴⁶. Dwie osoby umieszczone w Ośrodku przez sąd apelacyjny odbywały

⁴⁶ Gdy sprawca odbywał kilka kar pod uwagę była brana ta ostatnia. W przypadku kar krótkoterminowych (pozbawienia wolności do jednego roku) w większości przypadków dla sprawców była to kolejna kara do odbycia, poprzedzona zwykle dłuższym pobytem w izolacji więziennej.

natomiast karę pozbawienia wolności od 1 roku do 3 lat, jedną karę powyżej 5 lat pozbawienia wolności, a jedna została skazana na dwie kary – łącznie 15 lat pozbawienia wolności. Dla porównania warto wskazać, że wśród osób umieszczonych w KOZZD karę 15 i 25 lat pozbawienia wolności odbywało znacząco więcej, bo aż 21% sprawców, karę powyżej 5 lat pozbawienia wolności 43% osób, zaś karę pozbawienia wolności w wymiarze do 5 lat jedynie 36% sprawców. Wśród osób, wobec których sąd nie uwzględnił wniosku o zastosowanie środków postpenalnych, była jedna osoba odbywająca karę 15 lat pozbawienia wolności i ani jednej odbywającej karę 25 lat pozbawienia wolności, 40% osób odbywało karę powyżej 5 lat pozbawienia wolności, zaś 53% kary od 1 roku do 5 lat.

6. PODSUMOWANIE

Mając na uwadze powyższe rozważania, konstatacja, że koncepcja nadzoru prewencyjnego nie została szczególnie głęboko przemyślana wydaje się uprawniona. Aktualnie obowiązujące uregulowania wydają się także dalece niepełne. Po pierwsze, ustawodawca nie nałożył na uczestnika obowiązku regularnego kontaktowania się z policją, kładąc ciężar utrzymywania kontaktu jedynie na organy policji⁴⁷. Po drugie, jeżeli celem nadzoru jest ograniczenie zagrożenia dla innych ze strony osób, które mają określone zaburzenia psychiczne, to brak obowiązku leczenia tych zaburzeń, czy choćby stałego kontrolowania ich nasilenia i charakteru wydaje się co najmniej zaskakujący w sytuacji, gdy prawdopodobieństwo popełnienia określonych przestępstw, właśnie ze względu na występowanie tych zaburzeń w osobowości danej osoby, zostało uznane za wysokie. Trudno stwierdzić, jak ustawodawca wyobrażał sobie ograniczanie zagrożenia w praktyce, skoro dopuścił funkcjonowanie na wolności osób, co do których istnieje przekonanie, że stwarzają je w stopniu wysokim, jednocześnie nie przewidując jakichkolwiek działań, które mogłyby je minimalizować⁴⁸. Podstawowy wariant nadzoru prewencyjnego przypomina dozór policyjny, obejmuje bowiem jedynie „pilnowanie”, aby dana osoba nie miała możliwości popełnienia przestępstwa, a nie, aby nie miała potrzeby jego popełnienia⁴⁹. W świetle powyższego wniosek, że przewidziany w ustawie zakres nadzoru prewencyjnego *de facto* co najmniej poważnie utrudnia osiągnięcie celu, dla którego ten środek postpenalny pojawił się w polskim prawie nie wydaje się przesadzony. Uwzględniając jednak systemowe problemy dotyczące braku wystarczającej liczby placówek terapeutycznych⁵⁰, szczególnie dla sprawców z zaburzeniami preferencji seksualnych⁵¹, nie można wykluczyć, że brak tego obowiązku w ustawie był świadomym działaniem władzy ustawodawczej. Po trzecie wreszcie,

⁴⁷ A. Gutkowska, J. Klimczak, P. Sidor, J. Włodarczyk-Madejska, *Gdy kara...*, s. 27.

⁴⁸ Por. K. Mróz, *Problematyka postpenalnej izolacji terapeutycznej osób z zaburzeniami psychicznymi stwarzających zagrożenie życia, zdrowia lub wolności seksualnej innych osób*, „Studia Prawno-Ekonomiczne” 2018, t. CVI, s. 80–81.

⁴⁹ Por. M. Bocheński, *Populizm...*, s. 143.

⁵⁰ Por. B. Kmieciak, *Prawnopsychiatryczny kontekst wprowadzenia przepisów zezwalających na detencję niepsychotycznych sprawców*, „Forum Prawnicze” 2013/6, s. 41.

⁵¹ Zob. np. E. Dawdziuk, *Luki w przepisach... [w:] Izolacja...*, s. 41, czy A. Gutkowska, J. Klimczak, P. Sidor, J. Włodarczyk-Madejska, *Gdy kara...*, s. 28. Problemy te nie dotyczą jedynie wykonywania terapii w ramach wolnościowego środka postpenalnego, ale także środków zabezpieczających, zob. np. A. Gutkowska, J. Klimczak, P. Sidor, J. Włodarczyk-Madejska, *Gdy kara...*, s. 191–192.

jeżeli podstawowym celem nadzoru prewencyjnego ma być ograniczenie zagrożenia życia, zdrowia lub wolności seksualnej innych osób ze strony osoby, która nie została umieszczona w KOZZD, to racjonalne wydaje się każde działanie, które ułatwia monitorowanie bieżącej aktywności osoby uznanej za niebezpieczną. Wydaje się zatem, że brak możliwości stosowania Systemu Dozoru Elektronicznego (SDE) jest przeoczeniem ustawodawcy⁵².

Summary

Agnieszka Gutkowska, *Preventive Extended Supervision. Selected Aspects of Adjudicating and Applying the Non-Custodial Post-Penal Security Measure*

The aim of the article is to present selected aspects of adjudicating and applying preventive extended supervision – one of the two post-penal security measures introduced by the Act of 22 November 2013 on Dealing with Persons with Mental Disorders Who Pose a Threat to Other Persons' Life, Health or Sexual Freedom. This post-penal non-custodial measure is discussed from both theoretical and research perspectives. The article presents selected, previously unpublished, data obtained in the period from May to September 2019 during Justice Institute examinations of cases in which courts considered the motion for recognition of a given person as a person posing a threat and for application of measures provided for in the Act, ended with valid judgments in 2014–2018.

Keywords: *preventive extended supervision, post-penal security measures, person with mental disorders who poses threat to other persons' life, health or sexual freedom, National Antisocial Behaviour Prevention Centre*

Streszczenie

Agnieszka Gutkowska, *Nadzór prewencyjny. Wybrane aspekty orzekania i stosowania wolnościowego środka postpenalnego*

Celem artykułu jest przedstawienie wybranych aspektów dotyczących orzekania oraz stosowania nadzoru prewencyjnego – jednego z dwóch środków postpenalnych, wprowadzonych na mocy ustawy z 22.11.2013 r. o postępowaniu wobec osób z zaburzeniami psychicznymi stwarzających zagrożenie życia, zdrowia lub wolności seksualnej innych osób. Ten środek postpenalny o charakterze wolnościowym został omówiony zarówno z perspektywy teoretycznej, jak i badawczej. W artykule zaprezentowano niepublikowane dotąd dane uzyskane w okresie od maja do września 2019 r. podczas przeprowadzonych w Instytucie Wymiaru Sprawiedliwości badań spraw, w których sądy rozpatrywały wnioski dyrektora zakładu karnego o uznanie danej osoby za osobę stwarzającą zagrożenie i zastosowanie środków z ustawy, prawomocnie zakończonych w latach 2014–2018.

Słowa kluczowe: *nadzór prewencyjny, środki postpenalne, osoba z zaburzeniami psychicznymi stwarzająca zagrożenie życia, zdrowia lub wolności seksualnej innych osób, Krajowy Ośrodek Zapobiegania Zachowaniom Dysocjalnym*

⁵² Por. E. Dawidziuk, *Luki w przepisach... [w:] Izolacja...*, s. 40.

Literatura:

1. Bocheński M., *Populizm penalny w polskim wydaniu – rzecz o kryminologicznej problematyce ustawy o postępowaniu wobec osób stwarzających zagrożenie*, Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych 2015, z. 1, rok XIX.
2. Browarska J., Wojtuszek R., *Nadzór prewencyjny cz. 1 (nr 112/07.2014)*, <https://gazeta.policja.pl/997/informacje/101780,Nadzor-prewencyjny-cz-1-nr-112072014.html>.
3. Dawidziuk E., *Izolacja od społeczeństwa po odbyciu w pełni kary pozbawienia wolności*, Archiwum Kryminologii 2019, nr 1, t. XLI.
4. Dawidziuk E., *Luki w przepisach prawa powszechnie obowiązującego w zakresie izolacji postpenalnej w Krajowym Ośrodku Zapobiegania Zachowaniom Dysocjalnym – omówienie wybranych zagadnień [w:] Izolacja sprawców przestępstw uznanych za niebezpiecznych dla społeczeństwa*, red. E. Dawidziuk, J. Nowakowska, Warszawa 2020.
5. Gierowski J.K., Paprzycki L.K., *Kontrowersje związane z ustawą z dnia 22 listopada 2013 r. o postępowaniu wobec osób z zaburzeniami psychicznymi stwarzających zagrożenie życia, zdrowia lub wolności seksualnej innych osób – perspektywa prawna i psychologiczno-psychiatryczna*, Palestra 2014, nr 9.
6. Góralski P., *Terapia sprawców czynów zabronionych jako forma środka zabezpieczającego (art. 93a § 1 pkt 2 k.k.)*, Prokuratura i Prawo 2019, nr 2.
7. Gutkowska A., Klimczak J., Sidor P., Włodarczyk-Madejska J., *Gdy kara nie wystarcza... O praktyce stosowania wybranych rozwiązań prawnych wobec sprawców z zaburzeniami psychicznymi stwarzających zagrożenie dla społeczeństwa*, Warszawa 2020.
8. Jędras F., Grabarczyk K., *Przesłanki orzekania izolacji postpenalnej. Rozważania na temat orzecznictwa sądów powszechnych i Sądu Najwyższego*, Acta Universitatis Lodziensis. Folia Iuridica 2019, nr 86.
9. Kmiecik B., *Prawropsychiatryczny kontekst wprowadzenia przepisów zezwalających na detencję niepsychotycznych sprawców*, Forum Prawnicze 2013, nr 6.
10. Krawczyk P., *Problem konstytucyjności tzw. ustawy o bestiach*, Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Przyrodniczo-Humanistycznego w Siedlcach 2014, nr 100.
11. Morawska A., *Strategie postępowania ze sprawcami przestępstw seksualnych wobec dzieci na przykładzie wybranych krajów*, Dziecko krzywdzone. Teoria, badania, praktyka 2004, nr 7.
12. Mróz K., *Problematyka postpenalnej izolacji terapeutycznej osób z zaburzeniami psychicznymi stwarzających zagrożenie życia, zdrowia lub wolności seksualnej innych osób*, Studia Prawno-Ekonomiczne 2018, t. CVI.
13. Niewiadomska-Krawczyk M., *Ewolucja środków zabezpieczających w polskim prawie karnym [w:] Nowa Kodyfikacja Prawa*, t. I, Wrocław 2018.
14. Płatek M., *Kreowanie „groźnych, niebezpiecznych i złych”*, Archiwum Kryminologii 2019, nr 1, t. XLI.
15. Szymanowski T., *Nowelizacja kodeksu karnego w 2015 r.*, Przegląd Więziennictwa Polskiego 2015, nr 87.
16. Uzasadnienie do rządowego projektu ustawy o postępowaniu wobec osób z zaburzeniami psychicznymi stwarzających zagrożenie życia, zdrowia lub wolności seksualnej innych osób, druk nr 1577, <http://www.sejm.gov.pl/Sejm7.nsf/druk.xsp?nr=1577>.
17. Więcek-Durańska A., *Praktyka orzecznicza wykonywania nadzoru prewencyjnego oraz umieszczenia w Krajowym Ośrodku Zapobiegania Zachowaniom Dysocjalnym*, Prawo w Działaniu 2017, nr 30.
18. Welento-Nowacka A., *Praktyczne aspekty opiniowania psychiatrycznego na rzecz ustawy o postępowaniu wobec osób z zaburzeniami psychicznymi stwarzających zagrożenie życia, zdrowia lub wolności seksualnej innych osób [w:] Izolacja sprawców przestępstw uznanych za niebezpiecznych dla społeczeństwa*, red. E. Dawidziuk, J. Nowakowska, Warszawa 2020.
19. Wójcik D., *Stosowanie w postępowaniu karnym narzędzi diagnostyczno-prognostycznych służących oszacowaniu ryzyka powrotności do przestępstwa*, Prawo w Działaniu 2013, nr 16.